

THE CURRENT PLACE OF HIV AND AIDS IN HUMAN MENTAL HEALTH PROBLEMS

Yoquthon Urinbaevna Karimjanova¹

Teacher of the Department of Psychology, Fergana State University

Yokutkhon_1986@mail.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.4897928>

ARTICLE INFO

Received: 20th May 2021

Accepted: 25th May 2021

Online: 30th May 2021

KEY WORDS

virus, child, period, health, factor, foundation, youth, psyche, society.

ABSTRACT

The article describes how children with HIV infection and their mental health can give them psychological support.

ҲОЗИРГИ ДАВРДА ОИВ ВА ОИТСНИНГ ИНСОН РУҲИЙ САЛОМАТЛИГИ МУАММОЛАРИ КЎЛАМИДАГИ ЎРНИ

Ёқутхон Уринбаевна Каримжанова¹

¹ Фарғона Давлат Университети Психология кафедраси ўқитувчиси

Yokutkhon_1986@mail.ru

MAQOLA TARIXI

Qabul qilindi: 20-May 2021

Ma'qullandi: 25-May 2021

Chop etildi: 30-May 2021

KALIT SO'ZLAR

вирус, бола, давр, саломатлик, оил, асос, ёшлик, рухият, жамият.

ANNOTATSIYA

Мақолада оив инфекциясига чалинган болалар ва уларнинг рухий саломатлиги уларга психологик кумак бериши баён этилган.

Замонавий дунёда инсон саломатлиги бўйича маълумот бериш кўлами тобора кенгайиб бормоқда. Саломатлик бу ўзига хос кадрият, инсоннинг жамият таркибига киришиши, унда ҳаракат қилиш имкониятидир. Касалликни баъзи бир "кадрият" сифатида ҳам қабул қилиш мумкин: одамнинг яшаш шароити ва унинг ҳуқуқлари ҳақидаги ғоялар индикатори сифатида инсон саломатлиги муҳимлигини таъкидлайди ва унинг жамият билан муносабатларини моҳиятини очиб беради. Касаллик ҳам,

соғлиқ ҳам ижтимоий воқеликнинг шаклидир.

Маҳаллий ижтимоий психологияда ушбу билим соҳаси эндигина ривожланмоқда, аммо аллақачон жуда жозибадор бўлиб келмоқда: бир томондан, тадқиқотчиларда кизиқиш уйғотмоқда (ва бу касаллик ҳақидаги фикрларни ўрганиш бўйича саратон ва ОИТС мисолида тадқиқотлар бу ерда пайдо бўлади) бошқа томондан, ушбу муаммо касалликларнинг олдини олиш учун турли хил контсептуал схемаларни таклиф этадиган маъруза

курсларида ўз аксини топган. Соғлиқни сақлаш ва ижтимоий психология соҳасидаги амалиёт сўровларига жавобан янги вазифа турибди, унга кўра касалликни олдини олиш учун уни даволаш жуда муҳим эмас, ушбу шартларнинг асосий жиҳати профилактика хатти-ҳаракатларини тарғиб қилишдир. Ҳозирги вақтда ушбу йўналиш асосан янги назарий умумлаштиришни талаб қиладиган эмпирик тадқиқот натижалари билан ифодаланади, чунки олинган маълумотлар мавжуд назарий ишланмаларга мос келмайди. Ушбу ҳолат, эҳтимол аниқ муаммоларни ва амалий муаммоларни ҳал қилишга йўналтирилган ижтимоий сўровнинг долзарблиги билан боғлиқдир.

Касалликнинг ижтимоий аҳамияти ҳақида гап кетганда, шуни таъкидлаш керакки, баъзи ҳолларда бу хасталик касаллик деб ҳисобланади. Ҳозирги кунда ечимини топиш мумкин бўлган “худонинг жазоси” деган фикр билан ифодаланади. Тиф касаллиги ёки вабодан фарқли ўлароқ, ОИВ хасталиги аниқланган одам ўз-ўзидан: "Нега мен?" деган саволни кўп беради. Бундай саволнинг пайдо бўлишининг психологик механизми ижтимоий психологияда "адолатли дунёга бўлган ишонч" нуқтаи назаридан тушунтирилади, унга кўра одам ўзи лойиқ бўлган нарсани олиши керак, яъни, айбсиз жазолаб бўлмайди.

Саломатлик ва касаллик муаммоларини тушунтиришга ёндашувни таклиф қиладиган ижтимоий-психологик назария Л. Фестингернинг ижтимоий таққослаш назарияси ҳисобланади. Ушбу назарияга кўра, инсон ўз қобилиятлари ва хатти-ҳаракатлари тўғрисида барқарор, олдиндан айтиб бўладиган ва аниқ маълумотларга эга бўлиши керак. Ўз имкониятларини баҳолаш учун одамлар

ўзларини бошқалар билан солиштирадilar, таққослаш учун стандарт деб ҳисобланади. Сўнгги йилларда назария баъзи ўзгаришларни бошдан кечирди: Ўзини "ҳолати яхшироқ" бўлганлар билан таққослашнинг бошланғич стратегиясидан ташқари, тадқиқотчилар қарама-қарши стратегия - ўзларини "ҳолати ёмонроқ" одамлар билан таққослашга эътибор беришди. Шундай қилиб, ОИВ билан хасталанганлар орасида ўзларини бошқа беморлар билан таққослаш устунлик қилади, уларнинг ҳолати ўзларидан кўра ёмонроқдир. Ушбу стратегия ўзини ўзи қадрлаш, шунингдек ўзини паст баҳолаган одамларнинг кайфиятига ижобий таъсир кўрсатади. Шубҳасиз, ўзимизни бизникидан "ёмонроқ" одам билан солиштириш, маълумот функциясидан кўра кўпроқ ҳиссий-тартибга солиш вазифасини бажаради.

XX асрнинг охирида ва XXI асрнинг бошланишида инсоният учун инсон иммунитет танқислиги вируси келтириб чиқарадиган янги касаллик - ОИВ инфекциясининг пайдо бўлиши билан тезлашди ва бу пандемия тусини олди. ОИВ инфекциясининг асосий юқиш йўллари қон орқали, жинсий ва вертикал (онадан ҳомилага). Эпидемиянинг бошланишида, қонни ва унинг таркибидаги маҳсулотларни синаш ва тўлиқ назорат қилиш даври бошланишидан олдин, кўпинча инфекцияланган қонни қон қуйиш натижасида тиббий муассасаларда қон билан алоқа қилиш йўли аниқланган. Келажакда инсон иммунитетини танқислиги вирусининг қон орқали юқиши, асосан, гиёҳвандлик ва бошқа психофаол моддаларни (сирт фаол моддалар) парентерал юбориш билан боғлиқ бўлиб қолди.

Ёшларни таълим олиш ва таълим олиш муаммолари ва вазифалари билан

шуғулланмасликлари, бўш вақтни тўғри ташкил қилинмаслиги, бепул таълим олиш ва бандликни таъминламасликлари, оилаларда ота-оналарнинг ролини пасайиши, ёшларни гиёҳванд моддаларни истеъмол қилиш ва уларнинг кенг тарқалишига фаол равишда жалб қилиш каби бир қатор масалалар танқидий массага етиб келди ва портлашга сабаб бўлди. Касалликлар: гиёҳвандлик, ОИВ инфекцияси, жинсий йўл билан юқадиган касалликлар, асосан ёшларга таъсир кўрсатадиган хасталиклар ҳисобланади.

Гиёҳванд моддаларга қарамлик ва уни сотиб олиш учун доимий равишда пул талаб қилиш гиёҳвандларни, айниқса аёлларни фоҳишабозлик билан шуғулланишга мажбур қилади, бу ОИВ инфекциясининг барча гуруҳлар орасида аллақачон жинсий йўл билан тарқалишига ёрдам беради.

ОИТС вируси ташқи муҳитга чидамли эмас. Анъанавий дезинфекцияли эритмалар, қайнатиш уни тезда зарарсизлантиради.

АҚШнинг 80-йилларда АҚШда қайд этилган саратонга ўхшаш касаллик "гей саратони" деб номланди ва кейинчалик расмий иммунитет танқислиги синдроми ОИТС деб номланди. Ушбу касаллик тарқалишининг дастлабки кунларидан бошлаб нафақат шифокорлар, балки ижтимоий фанлар мутахассислари, айниқса ижтимоий психологлар эътиборини тортди. Бунинг сабаби шундаки, даволаниш ҳали топилмаган ва ушбу касалликка чалинганларнинг умр кўриш муддати чекланган, гарчи улар янги ижтимоий ўзига хосликни шакллантиришга ва бу янги ижтимоий хусусиятга эга бўлган билимлар билан банд бўлиш манбаи бўлиб қолди. ОИТС пайдо бўлганда, бу касаллик ҳаётнинг ва умиднинг асосий душмани бўлиб,

ўлимнинг синоними, тимсолига айланди. Тез орада ушбу касалликнинг тарқалишида айбдор бўлган "хавф гуруҳлари" гейлар, гиёҳвандлар, фоҳишалар эканлиги ҳақидаги фикр оммавий ахборот воситаларида тарқала бошлади. Шундай қилиб, ОИТСнинг тарқалиши кундалик онгда жинсий инқилоб, ахлоқий меъёрларни бузганлик, аёлларни озод қилиш учун жазо билан боғлиқ эди. Касалликнинг бундай кўриниши ОИВ билан касалланган одамларнинг кўплаб ижтимоий муаммоларини келтириб чиқарганлиги аниқ.

ОИТС ҳақиқатан ҳам дунёни ўзгартирган касалликка айланди. Бироқ, бу ўзгаришларнинг табиати турли мамлакатлар ва маданиятларда турлича намоён бўлди ва шунинг учун турли хил оқибатларга олиб келди. Буларнинг барчаси касалликнинг келиб чиқиши ва тарқалишидан кейин унинг расман "тан олинмиши", аҳолини аниқроқ маълумот билан таъминлаш ва унинг айрим гуруҳларига (хусусан, гейларни) нисбатан толерант (лотинча сўздан олинган "сабрлилик", "чидаш", "қабул қилиш" маъноларини билдиради) муносабатни шакллантириш учун қандай чоралар кўрилганига боғлиқ эди. Шу маънода Ғарб ва Шарқдаги вазият кескин фарқ қилади.

ОИВга чалинган одамларнинг ОИТС, ижтимоий сиёсат ва ушбу касалликнинг олдини олиш ҳамда беморлар билан касалланишини олдини олиш бўйича тадбирларни ўтказиш соҳасидаги тиббий амалиётга таъсир қилиш истаги муаммога янги маъно беради. Ҳозирги кунда бу нафақат тиббий, балки ижтимоий муаммо ҳамдир. Ижтимоий қайта контекстуализация (вазият, воқеа ёки нутқни киритиш ҳаракати)ни қабул қилиб, бу муаммо сиёсий ва ижтимоий бўлиб қолди. Касалликнинг алоҳида ҳолати,

шунингдек, у ҳақида мунозаралар халқаро даражага кўтарилганлигидан далолат беради. Халқаро ОИТСга қарши кураш куни 1 декабр кунидир. ОИВ инфекцияси бор одамлар билан ишлаш социологик ва ижтимоий-психологик тадқиқотлар ўтказиш зарурлигини кўрсатади.

Ҳозирги даврда ОИВ ва ОИТСнинг инсон руҳий саломатлиги муаммолари кўламидаги ўрни юқорида келтириб ўтилган сабаблардан ташкил топган ва кенг қамровлидир. ОИВ инфекцияси бор одамларни руҳий саломатлигини тиклаш, соғлом одамлар каби ҳаёт кечиришлари учун мамлакатимизнинг мутахассис психологлари барча чора-тадбирларни

беморларнинг ҳолатларидан келиб чиққан ҳолда ишлаб чиқишмоқда.

Ҳозирги даврда ОИВ ва ОИТСнинг инсон руҳий саломатлиги муаммолари кўламидаги ўрни бекиёс. Чунки бутун дунё халқлари орасида ОИТС фақатгина гиёҳванлар ва фоҳишалар касали деб қаралувчи мифлар мавжуд. Бу стереотип фикрларнинг натижасида ўсмирлик ёшига етган ўғил-қизларимиз руҳан азият чекишмоқда. Ушбу фикрларни, қарашларни ўзгартириш ва статусли ўсмирларимиз фаровонлиги учун ОИТС марказларининг психолог ва ижтимоий ходимлари қаттиқ курашяптилар.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Андреева Н. Ижтимоий психология, 2000 йил.
2. Валентик Ю.В. Наркологияда реабилитация. Москва .: Прогрессив биотиббиёт технологиялари. 2001 йил
3. Эпидемиология Т.О.Даминов, С.С.Сайдалиев. Тошкент-2014 йил. Дятченко Л.Я. Ижтимоий жараёнларни бошаришда ижтимоий технологиялар. Белгород, 1993 йил
4. Эпидемиология. О.М.Миртазаев, Л.П.Зуева, Г.С.Матназарова. Тошкент-2016 йил
5. Андреева Г.М. Ижтимоий билиш психологияси. М., 2000 йил.
6. Замонавий дунёда ижтимоий психология. / Ед Андреева Г.М. - Донтсова А.И. М., 2002 йил.